

Висновки. Таким чином, технологічні та творчі підходи у навчальному процесі вищої школи впливають на розвиток пізнавальної діяльності студента та дають можливість застосовувати знання та уміння на практиці у вищому навчальному закладі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. М.В. Буланова-Топоркова Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие для студентов и аспирантов высших учебных заведений / Отв. ред. М.В. Буланова-Топоркова. 2-е изд., доп. и перераб. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 544 с.
2. М.Т. Громкова Психология и педагогика профессиональной деятельности. Учебное пособие студентов высших учебных заведений / М.Т. Громкова. – Москва: Юнити, 2003. – 415 с.
3. І.В. Зайцева Мотивація учіння студентів: Монографія / за ред. П.Г. Лузана. – Ірпінь, 200. – 191 с.

УДК 378.091.21:378.147.091.33027.22:793.7

ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІГРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Жукова О.А.

ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІГРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Жукова О.А.

У статті визначено зміст професійних ролей педагога, що формуються в процесі підготовки студентської молоді у ВНЗ; висвітлено можливі дії педагога під час виконання тієї чи іншої ролі в процесі організації навчальної ігрової взаємодії; окреслено фази ігрової взаємодії, в якій програвання ролі буде найбільш доцільним.

Ключові слова: ігрова взаємодія, професійна роль, ігрові етапи.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ РОЛИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ИГРОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Жукова О.А.

В статье определено содержание профессиональных ролей педагога, которые формируются в процессе подготовки студенческой молодежи в ВУЗе; освещены возможные действия педагога при проигрывании той или иной роли в зависимости от фазы игрового взаимодействия.

Ключевые слова: игровое взаимодействие, профессиональная роль, игровые этапы.

PROFESSIONAL ROLES OF A TEACHER IN ORGANIZING EDUCATIONAL INTERACTIVE GAMES

Oxana A. Zhukova

The article describes roles played by a teacher during educational interactive games and possible scenarios that can be pursued depending on the stage of such a game.

Key words: interactive games, professional roles, stages of a game.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку освіти і суспільства передбачає підготовку висококваліфікованих та ерудованих спеціалістів, які здатні діяти в умовах світу, що постійно змінюється. Зміни в оточуючому середовищі призводять до змін установок та ролей, якими має оволодіти сучасна людина як у повсякденному житті, так і в межах майбутньої професії. З огляду на це особливої уваги набуває підготовка педагогів, спроможних до здійснення широкого спектру професійних ролей у майбутній навчально-виховній діяльності.

Опанування різноманітними ролями сприятиме подальшій професіоналізації майбутнього фахівця. Чим більший спектр ролей міститься в арсеналі педагога, тим більше можливостей по впровадженню нових форм, технологій, технік, методів, методик та прийомів, що сприяють особистісному зростанню учнів, відкривається для нього в сфері професійної діяльності.

Формування професійних та особистісних якостей студентів – майбутніх педагогів відбувається в процесі виконання ними різноманітних видів робіт в межах навчальної, практичної, дослідницької діяльності у ВНЗ. Зазначені види діяльності спрямовані на оволодіння молоддю певною сумою професійних знань, умінь, навичок. Саме вони є підґрунтям для засвоєння та вдалого застосування у подальшій педагогічній діяльності широкого спектру професійних ролей, адекватних кваліфікаційним вимогам та етичному стандарту професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У всі часи проблема підготовки, становлення і зростання вчителя як професіонала була однією з провідних в працях класиків педагогіки: Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, А. Дистервега, К.Д. Ушинського, П. Каптерева, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Серед сучасних дослідників, які детально займаються вивченням окремих аспектів цієї широкої проблеми, пов'язаних із професійно-рольовою взаємодією учасників навчально-виховного процесу, слід відзначити: В. Леві (схема типових ролей-функцій учителя); О. Акулову, Л. Ітельсона, А. Кашеварову, Ю. Тюнникова, М. Мазніченко, Д. Сандакова, В. Серікова (рольові педагогічні позиції); О. Задоріну (специфіка професійних ролей в залежності від історичного контексту); Н. Анікєєву, В. Букатова, Ж. Ваганова, П. Єршова, А. Чернявську (художні ролі педагога); Ю. Кулагіну, К. Безрукову (ролі педагога при традиційному і дистанційному навчанні) та ін.

Незважаючи на різноманітний спектр досліджень із зазначеної проблематики питанням підготовки майбутніх педагогів по оволодінню професійними ролями в ході організації ігрової взаємодії не було приділено достатньої уваги. Практична значущість й недостатня наукова розробка окресленої проблеми і визначили тему даної статті.

Мета статті полягає у визначенні змісту професійних ролей педагога, що формуються в процесі підготовки студентської молоді у ВНЗ, й обґрунтуванні необхідності застосування широкого спектру ролей майбутніми фахівцями під час ігрової взаємодії в умовах навчально-виховної роботи в школі.

Для реалізації поставленої мети нами були поставлені наступні завдання:

1) на основі узагальнення та аналізу літератури висвітлити можливі дії педагога під час виконання тієї чи іншої ролі в процесі організації навчальної ігрової взаємодії;

2) окреслити фази ігрової взаємодії, в якій програвання ролі буде найбільш доцільним.

Виклад основного матеріалу статті. Реалії сьогодення, корекція сучасної освітньої парадигми і, як наслідок, нові норми професійної поведінки вимагають нових підходів до визначення професійних ролей, якими має володіти сучасний педагог.

Аналіз праць сучасних дослідників [1-7] дозволив нам виокремити ті ролі педагога, виконання яких сприятиме організації успішної ігрової взаємодії. Усі можливі для програвання педагогом під час організації ігрової взаємодії ролі ми умовно поділили на дві основні групи. До першої увійшли ті специфічні ролі, спектр дій яких можна чітко розподілити в залежності від фази гри (виходячи із міркувань самих дослідників), а саме: інструктор (чи консультант), спортивний тренер, суддя-рефері, голова-ведучий. Другу групу склали загальні ролі, які мають більш широкий діапазон дій та можуть програватися педагогом протягом всієї гри: ігротехнік, організатор гри, комунікатор, фасилітатор, психолог, Е-тренер (мережевий предметний методист), тьютор (дистанційний тьютор), модератор. В узагальненому вигляді наші погляди на дії викладача в організації ігрової взаємодії представлено в табл.1.

Таблиця 1

Група	Роль	Етапи ігрової взаємодії			Посилання на автора
		До початку гри	В ході гри	Наприкінці гри	
І	Інструктор чи консультант	+	+		М. Кларін, А. Панфілова
	«Спортивний тренер»		+		М. Кларін
	Суддя-рефері		+		М. Кларін
	Голова-ведучий			+	М. Кларін

II	Ігротехнік	+	+	+	А. Панфілова
	Організатор гри	+	+	+	А. Панфілова
	Комунікатор	+	+	+	М. Ломасєва, А. Панфілова
	Фасилітатор	+	+	+	К. Безрукова, А. Кашеварова, Ю. Кулагіна, А. Панфілова
	Психолог	+	+	+	А. Панфілова
	Е-тренер (мережевий методист)	+	+	+	О. Задоріна, А. Панфілова
	Тьютор	+	+	+	О. Задоріна, А. Кашеварова
	Модератор	+	+	+	К. Безрукова, О. Задоріна, Ю. Кулагіна

Професійна роль та дії викладача в ігровій взаємодії

Як видно з таблиці 1, **до початку гри**, педагог може виконувати ролі інструктора [3, с. 75] чи консультанта [7, с. 310-311].

Програвання викладачем ролі інструктора чи консультанта вимагають від нього дотримуватися таких дій, як: пояснення замислу й цілей навчальної гри; викладеннясюжету гри; формулювання й пояснення норм та правил ігрової взаємодії; надання необхідних інструкцій щодо виконання ролей; висвітлення процедури та послідовності виконання певних кроків; виявлення активних і пасивних учасників взаємодії та подальший розподіл ролей згідно з цією інформацією.

Наявність такої характеристики ролі, як надання консультаційної допомоги щодо використання отриманих знань та вмінь у майбутній практичній діяльності [7, с. 310], згідно з нашими поглядами, споріднює роль інструктора (консультанта) з роллю ігротехніка [7, с. 309-310], яка передбачає глибокий аналіз наслідків впровадження ігрової взаємодії.

В ході гри педагог може виступати в ролях інструктора [3, с.75], судді-рефері [3, с.75], «спортивного тренера» [3, с.75].

Як інструктор він підбадьорює та емоційно підтримує учасників ігрової взаємодії; як суддя-рефері – відстежує час та стежить за дотриманням правил; як спортивний тренер нагадує про можливі дії та іноді підказує.

На нашу думку, дії викладача як інструктора та спортивного тренера на цьому етапі ігрової взаємодії є майже ідентичними, а роль інструктора в цьому випадку є спорідненою із роллю фасилітатора.

Наприкінці гри педагог може виступати в ролі голови-ведучого [3, с.75]. Програючи цю роль, він: організовує обговорення; стежить за тим, щоб кожен міг висловитися; ставить питання; підсумовує висловлювання; підводить підсумки обговорення.

Згідно з нашими поглядами, роль голови-ведучого з вищезазначеним алгоритмом дій притаманна викладачеві і на етапі проведення гри.

На всіх етапах ігрової взаємодії викладач виконує різноманітні ролі, серед яких: ролі ігротехніка та організатора гри [7, с. 309- 312], комунікатора [7, с. 312-313; 6, с.108], фасилітатора [2; 4; 7, с. 313-314], психолога [7, с.315-316], Е-тренера [7, с. 316-317] чи мережевого предметного методиста [1, с. 49], тьютора [2] чи дистанційного тьютора [1, с. 49], модератора [1, с. 49; 4].

У ролі ігротехніка педагог займається розробкою власної версії навчальної гри, впровадженням будь-якої інтерактивної технології; надає аналізу освітній, розвивальний, ігровий ефекти від організації та проведення взаємодії.

Роль організатора гри передбачає наявність таких дій, як: постановку цілей та завдань освітнього, розвивального, ігрового типів; планування та прийняття рішень, які стосуються практичної організації процесу ігрової взаємодії; вдумливе ставлення до організації процесу навчання: приміщення, інвентар, обладнання, кількість місць на «ігровому майданчику». Проживаючи цю роль викладач спостерігає, аналізує, контролює хід гри; коректує зміст гри та дії її учасників; координує роботу всіх ігрових груп (між членами однієї команди та між командами); керує міжгруповою дискусією; надає допомогу та емоційну підтримку учасникам ігрової взаємодії. Він також займається проведенням експертизи змісту роботи; здійснює контроль за виконанням

ся принципу добровільності; проводити рефлексивне обговорення результатів навчальної гри (результатів діяльності), процесу взаємодії, власних дій та дій учасників; обирати шляхи конструктивної критики; враховувати особливості мислення та активності дій учасників з метою налагодження взаємодії, атмосфери співробітництва; проявляти емпатію.

Під час виконання ролі психолога [7, с. 315-316] викладачеві слід: дотримуватися ціннісних установок, пов'язаних із «людським фактором» у міжособистісній та діловій взаємодії; створювати умови для засвоєння нових навичок комунікативної компетентності; прагнути досягнення емоційної теплоти у стосунках між викладачем та учасниками ігрової взаємодії завдяки стилю діяльності, особливостям мислення та професійних навичок організатора гри.

Програвання ролі Е-тренера [7, с. 316-317] вимагає від педагога наступних дій: надання допомоги у вигляді рекомендацій, практичних порад, під час засвоєння знань, спостереження за інтерактивною взаємодією як під час безпосереднього, так і під час телефонного чи електронного зв'язку; володіння повним «пакетом знань» з предмету; комп'ютерна грамотність.

Згідно з нашою думкою, ідентичною до ролі Е-тренера за своїм спектром дій є роль мережевого предметного методиста [1, с. 49], який надає методичні послуги за допомогою інтернет-комунікацій в рамках ігрової дії.

В якості тьютора [2] викладач виконує функції наставника, репетитора, опікуна та: координує діяльність, спрямовану на допомогу в постановці проблеми, визначенні цілей і завдань діяльності, плануванні дій з реалізації, аналізу результатів роботи; консулює та підтримує студентів у процесі їхньої самостійної діяльності; створює сприятливу творчу атмосферу без нав'язування власної точки зору або дослідницької стратегії; вміє слухати і виділяти суттєві моменти в будь-якому висловлюванні тих, хто навчається; спрямовує тих, хто навчається за допомогою оглядової інформації, питань, поради. Дистанційний тьютор [1, с. 49] виконує ті ж самі дії та надає освітні послуги через інтернет.

Роль модератора [1, с. 49; 4] вимагає від педагога дотримання наступних дій: здійснювати підтримку і організацію активної роботи учасників освітнього процесу; співвідносити хід дискусії з метою заняття; у ході обговорення концентруватися на найбільш важливих проблемах, не розпорошувати своєї уваги на менш істотну інформацію; по завершенні кожної сесії обговорень зводити воедино всю отриману інформацію з проблемного поля питання і виділяти разом з групою тих, хто навчається, найбільш ефективні варіанти рішення; володіти навичками активного слухання, серед яких увага, розуміння, адекватне реагування, співпереживання, емпатія; ефективно використовувати час дискусії.

Як бачимо з вищезазначеного, роль модератора в контексті організації ігрової навчальної взаємодії має багато спільних рис із роллю комунікатора ігрової взаємодії, тому ми пропонуємо не проводити чіткої межі, яка б відокремлювала одну роль від іншої, бо спектр дій, притаманний кожній з них є майже ідентичним.

Аналіз алгоритму дій, притаманних ролям, зазначеним вище, дозволяє стверджувати думку про те, що всі вони знаходяться в тісному зв'язку та являють собою конгломерат, в якому одна роль плавно «перетікає» в іншу. Багатогранність ігрового процесу та велика кількість ефектів від ігрової взаємодії уможливають та ставлять за необхідне програвання педагогом не якоїсь однієї ролі, а цілого спектру ролей. Отже, рівень майстерності й професійного виконання педагогом різноманітних ролей є однією із вагомих складових конструктивної ігрової взаємодії.

Все, зазначене вище, дозволяє нам зробити наступні **висновки**.

1. Насьогодні існує велика кількість авторських визначень, зміст яких характеризує ту чи іншу роль педагога в процесі ігрової діяльності. Межі семантичних полей цих дефініцій чітко не окреслені у зв'язку із бурхливим розвитком ігрових технологій.

2. Зміст кожної ролі та її характеристики хоча і є достатньо вичерпними, але в деяких випадках, про що свідчить наш аналіз, можуть мати певний збіг в інтерпретації дослідників (назва різна, а спектр дій майже однаковий, що споріднює ролі не за назвою, а за змістом дій).

3. Подальший розвиток і впровадження ігрових технологій в навчально-виховний процес сприятимуть уточненню змісту конкретних ролей педагога.

Перелік поданих у статті професійних ролей, що можуть бути використаними під час організації ігрової взаємодії, не є вичерпним. Отже, **перспективи подальших наукових розвідок** ми вбачаємо у більш ґрунтовному дослідженні питання щодо висвітлення спектру ролей із вказівкою на специфіку знань, умінь, навичок майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорина О.С. Профессионально-обусловленные роли педагога: исторический обзор / О.С. Задорина // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 5. – С.42-50.
2. Кашеварова А. Роли учителя: тьютор и фасилитатор /А. Кашеварова// Школьный психолог. (Первое сентября). – 2007. – № 1. – С. 42-43.
3. Кларин М. Корпоративный тренинг от А до Я: Науч.-пркт. пособие / М. Кларин. – М.: Дело, 2000. – 224 с.
4. Кулагина Ю.А., Безрукова Е.В. Модель подготовки будущих педагогов к осуществлению роли модератора и фасилитатора в современных условиях системы образования. // Концепт. – 2013. – Современные научные исследования. Выпуск 1. – ART 53445. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/53445.htm>. – Гос. рег. Эл No ФС 77-49965. – ISSN 2304-120X.
5. Кустова О.Л. Деятельность учителя как предмет социально-ролевого анализа / О.Л. Кустова // Педагогическое образование. – 2007. – № 1. – С. 84-90.
6. Ломаева М.В. Организация учебного ролевого взаимодействия в процессе подготовки будущих учителей / М.В. Ломаева // Сборник материалов Всероссийской конференции с элементами научной школы для молодых учителей. – Екатеринбург, 2010. – С. 107-111.
7. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /А.П. Панфилова; под общ. ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 368 с.